

ԱՌՔՐԱ ԽԱՐԽՐ

Կոստանդնուպոլիս , 6 Ապրիլ :

Սերվիայի գործքը որ քանի մը ժամանակէ ՚ի վեր քաւական կասկած պատճառեց հասարակութեան ու օտար տէրութեան դեսպաններուն , վերջապէս որոշուեց մը ունեցաւ : Մեծ խորհրդարանին արտաքին կարգի ժողովքէն ետքը , որուն համար խօսեցանք մեր ետքի թուոյն մէջ , նաեւ ուրիշ շատ պաշտօնատարներու ժողովքներ ու խօսակցութիւններ ըլլալէն ետեւ ի . Գրանը . Ս . Ս . արտաքին գործոց պաշտօնատարին , Ս . Ս . Ս . արտաքին Ս . տը Պոլսէնքի ու Ս . պարոն տը ի իշխէնի մէջ , Ս . տեանը վճռական որոշմանը մը ըրաւ , որն որ իսկոյն ռուսաց դեսպանին իմացուցին :

Սերվիայի գործքին մէջ ինչպէս նաեւ ի իրանաւոր , ի արձրագոյն Պոլսը անանկ վարեցաւ որ իր հաստատներուն օգտին շահաւոր ըլլայ : Տեսնալով որ Սերվիա մեծ խառնութեան մէջ է , ինչպէս զօրաւորին պարագայի մը մէջ գտնուելու կամ հաստատութիւն տալու եղած գործքերուն կամ կուռիլ անանկ մէկ ժողովուրդի մը դէմ որ բարկութեան մէջ էր , կառավարութիւն մը հաստատուելու համար , որու գըլլուի ու գլխաւոր պաշտպանները փախստական էին : Ուստի ջանալով շուտ մը հարկաւոր ու զիւրին միջոցներ բանեցնելու առիւթիւն առնելու , այն կողմին համար իր վճիւր տըլաւ որ աւելի զօրաւոր աւելի ազգային երկնալէն ՚ի զատ , այնպէս կըկարծէր թէ Սերվիայի ժողովուրդին հան-

գրատութիւնն ալ ապահովութեան մէջ կըմնայ : Բայց ինչ և ինչ , ուզելով Պոլսիայի տէրութեանը նոր ապացոյց մը տալ թէ կըցանկայ որ իրենց մէջ ջրեղած բարեկամութիւնը հաստատուն մնայ , կատարեց ռուսաց կայսեր խնդիրը՝ արժանաւոր չափաւորութեամբ :

Կըսէի թէ այսօր պիտի խրկուի Ս . Ս . Ս . տը Պոլսէնքի , ի արձրագոյն Գրան յայտարարութիւնը՝ Սերվիայի վէճին լրմնալուծ վրայօր :

Երկրագործութեան խորհրդարանը շարունակ կաշխատի մեծ գործունէութեամբ , ու երկրագործութեան արկղը պիտի հաստատուի : Ըստ մտուկին զրամագլուխը շատ միւրոն դահեկանով պիտի ըլլայ որ պիտի գործածուի զանազան բարեկարգութիւններու ներքին առուտուրը զիւրացնելու ու երկրագործներուն քաջալերութիւն տալու : Կառավարութիւնը արդէն պարտաւորեց տէրութեան բոլոր գաւառներուն բնակիչները որ իմացնեն ամեն մէկ տեղին հարկաւորութիւնները , որ կարող ըլլան հոգ տանիլ : Ըստ բանիս համար գացած ծախքերը մօտաւոր գաւառները պիտի քաշեն , որոնք իրենք ալ առ բարեկարգութիւններուն մասնակցի պիտի ըլլան : Ըստ գաւառները երկրագործութեան խորհրդարանի մտուկին զրամ պիտի գտնան հարուրին Տշահով , ու երկրագործները կրնալ են փոխ ստակ առնել անկէց նոյն պայմաններով : Ըսկէց ՚ի զատ կառավարութիւնը երկու հարիւր արապ զերգաւտաններ (Փամիլիա) կըխրկէ կոր Գամպրիցայի եր-

կիրը մշակելու , ամեն մէկուն 3000 դահեկան տալով , ու մշակելու կարողութիւն ունեցածնուն չափ ալ երկիր :

Ուրիշ շատ առաջարկութիւններ ըրած է երկրագործութեան խորհրդարանը , որոնք նոյնպէս պիտի հաստատուին ու ՚ի գործ զըրկին :

Երեկ Ս . Իարձրութիւն մեծ վեգիլը ու Ս . Ս . եկամտից ու արտաքին գործոց պաշտօնատարները , Ի պարբերի գուռը տեսնալու գացին որ գրեթէ գլխովին լրմնացած է : Պաշտօնատարներուն զիւրանալուն հոս տեղ փոխուելու պէս , հիմակաւ գուռը Սուլթան Մեհմետի զարատան աշկերտները պիտի նստին :

— Օսմանեան բոլոր պաշտօնատարները ու գործակալները սա շաբթու իրենց ամառանոցը պիտի երթան Պոզաղ իշի :

9 Ապրիլ :

Ս . Ս . Զափրգ փաշան Պէլլրատու կառավարիչ անանկեցաւ , ու կըսէի թէ սա օրերս ճամբայ կըլլայ իր տեղը երթալու :

Օսմանեան նաւատորմին մէկ մասը արտօրնօք զինելու վրայ են . ու պատրաստ եղածները հետցհետէ պիտի երթան արքայական պալատին առջևը երկաթ նետին , ինչպէս որ սովորութիւն է : Կըսէի նաեւ թէ Ս . Ս . Գափուտան փաշան ալ փոքրիկ նաւատորմիւ մը պիտի երթայ պտըտի Մըշկ պեղագոյի կողմը և ուրիշ Օսմանեան նաւահանգիստները :

ՔԱՆԱՍՐՔԱՆԱՆ

Գերապատիւ Տէր Զովսեփ Բախիւլէզդի Խաղաղի քահանային Արևմտեալ ըսած աշխատարկութենէն :

2 ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

Փիլիսոփայական գիտութիւններն ալ , (որու հետ կիմանամ ես մաթիմատիկական , աստղաբանութիւնը ու տօմարագիտութիւնը) շատ մշակեցան Հայաստանի մէջ ,

1) Անանկի հեղինակին գործքէն տեսն ատեն թարգմանեալ պատճառ ան է որ , թէպէտ ինքը օտարազգի է բայց իր գրածնէ , լուծ մէջ գտնութեան արժանի ճշմարտութիւն մը կըցուցնէ , ու զուտ ճշմարտութիւնը յօժարութեամբ կըհրատարակէ հայրապետի պատմութեանը ու կրօնի վրայ գրելով : Եւ որովհետեւ շատ օտարազգիներ եղած են ինչպէս հիմայ որոնք հայերէն գրաւորութեան քիչ կամ շատ տեղի կուրծին ունենալով հայոց ազգին վրայօք գրեցին , բայց ինչո՞ւ նախանձը կրօնի առաջնորդ ըլլալով միշտ իրենց գրեցին հաշտութեան զգալարութիւններ ըլլին , ուստի արժան է որ ասոր գրածները ամեն հայազգի մտադրութեամբ կարդայ ու միւր թարգման մը գտնայ այն զգալարութիւններուն գէմ : Ո՛հ , ինչ կըսեմ թէ ասանկ օտարազգիներ կրնան միթէ ազգին մէջն ալ չէն զան մի անանկ մարդիկ որ իրենց մասնաւոր շահուն համար կամ մարդկային նկատմունքներով լեցած բարուրանքներ ու վատահամ բաւարարներ ըլլին ազգին վրայ : Եւ այն հիման վրէն ընթերցող , արժանապատիւ Տ . Զովսեփ Բախիւլէզդիին ճշմար-

թէպէտեւ աս տեսակ գիտութեանց անուանի հեղինակները շատ քիչ են : Գիտենք ստուգութեամբ , ինչպէս վերն ալ զուրցեցինք , թէ հայոց երկրասարդ աղաքը Յունաստան մանաւանդ Սթեփէ կերթային գիտութիւն սովորելու , ուսկից ետ կըգաւնային փիլիսոփայական աստիճանով :

Երեւելի եղաւ Հայաստանի մէջ հինգերորդ դարուն իշխիլ , իր իմաստասիրական գրուածներով , որ հերքեց հին փիլիսոփաներուն այլեայլ աւանդները : Կարգաւոր-

տաւոր ու հայասեր բարբը , որ այդքան ժամանակէ ՚ի վեր ազդեցութեամբ իրենց եղած անհիմն ու մտացածին բարուրանքները ինչպէս իր ազգու գրեցողը բնաջնջ կընէ . ու իր հայրենակիցներուն նաեւ բախմուտի Եւրոպայի աշխիւ եղած ստուգական փորձաշարը կտոր կտոր ընելով յայտնի կըցուցնէ հայու ազգին անդրանիկ ազգ մը ըլլալը , իր ուղղափառութիւնը կայն կայն , ինչպէս որ հետցհետէ տեսնալով պիտի զարմանաւ : Այս ճշմարտութեան փորձաշարը ուղիւ տրուած արժանութեամբ կարգացուցանէ , թէ մասնաւորէն բնաւ ընդհանուր հետեւութիւն չկար . այսինքն թէ ազգին մէջ մասնաւոր անձինք գեղութիւն մը ըրած են պակասութիւն մը ունեցած են , բոլոր ազգը գէշ չափի . փոքն զի ո՞ր ազգին մէջ նախատանայ արժանաւոր մարդիկ չեն գտնուիր . միթէ ասոր համար նոյն ազգը սա հասարակ գէշ կըսէի մի : Յայտնի կըցուցնէ կրօն , որ թէպէտ ժամանակ առ ժամանակ գտնուեցան անանկ անձինք որ սխալարարի զնաք մը ունեցան ատեւութեան պատճառ կըսն , ինչպէս ուրիշ ազգաց մէջն ալ պակաս եղած չէ , բայց ամբողջ ազգը անմեղ է-

արժանաւոր են իր գրուածները , մանաւանդ զիւրաքանակաւ պատմութիւններուն համար , որոնցմով լեցուն են , ու շատ հարկաւոր են թէ որ ուղէ մէկը իմանալ պարսից հին ժամանակի բաները :

Երեւելի ժամանակակից էր Գալիթ , որու Աջաթ մականունը տըլին հայերը ու յոյներն ալ փիլիսոփա կըկոչէին . քաջաճմուտ էր ամեն տեսակ աստուածաբանական ու փիլիսոփայական գիտութեանց : Գրած մը ունի փիլիսոփայական սահմաններուն վրայ և ուրիշ սրբ-

կայն . . . : Այս ատանկ ճշմարտաւոր անձ մը խորին յարգանաց ու մեծ երաստագիտութեան իրաւունքներ ունի բոլոր ազգին վրայ : Միայն թէ արժանի կըհամարենք մեր յարգի ընթերցողներուն ծախաւանդ , թէ սա հեղինակին գործքին մէջ կըտեսնեն քանի մը տեղ քիչ կամ շատ բանազատութեան զբոյրիչայի արժանաւոր : Բայց ստաց զիւրենք որ ինքն ալ մասնաւոր գիտաւորութեամբ կամ խորհրդով գրած չէ : Օրինակի համար Գրիգոր Տաթևացիին գըրածնէր նախատանքը կըլիւտաւորէ (Տես Արշ . Արա . Թիւ 127) . բայց ամենէն իրաւունք չունի սա բանիս համար . ու կըլիւտաւորէ որ ԼԻՆԵ Տ . Զովսեփ Բախիւլէզդիին նոյն դարուն մէջ եղած ըլլալ , անշուշտ Տաթևացիին աւելի խառնութեամբ պիտի գրէր Ունիթոս ազգ գէմ , հայոց ուղղափառութիւնը ու ծէսը պաշտօնաւոր համար . փոքն զի Ունիթոսներուն անկողնէն փարմոնըր ոյնքան ազմու կրնէր հանեց ազգին մէջ , որ յախտեալան նախատանայ արժանի ըլլաւ զերեւ , ինչպէս որ ինքը Տ . Զովսեփ Բախիւլէզդիին ալ շատ կըմեղադրէ զանոնք :

ՄԱՐԿԱԿԱՆ ԲԱՐՈՒՆԵՐ
ԲԱՐՈՒՆԵՐ

Բնակչության աճը հարկադրաբար փոխանցվում է պետությանը, որը պետք է օգտագործի այդ փողերը պետության շահերի համար: Բնակչության աճը, չարժ մը եղաւ նոյն վայրկենին՝ որ բար բաւ ըի վրայ չի ձգեց փոխանցելու: Բնակչության մեջ եղած վնասները խիստ մեծ են, բայց գաղղիացոյ քաջածին չափ չէ: Բնակչոյ ողորմութեամբ անգղիացոյ երկրին մէջ միայն քանի մը գերդաստաններ առգի մէջ մնացին:

Հասարակաց խորհրդարանին մէջ գրուեցաւ այս օրերս թէ աֆիօնի առուտուրը շինի կողմերը՝ իրաւամբ կը բաժնաւորուի բոլոր կրթութեամբ ազգերէն ու Բնակչոյ մէջ ալ շատ մարդու խղճմանք եղած է: Բնակչոյ մէջ Վ. Բ. Բ. առաջարկութիւն մը ներկայացուց ատենին, որ ասանկ գրված էր:

«Խորհրդարանը կը մտածէ որ աֆիօնի առուտուրին շարունակութիւնը ու անգղիական շինտու մեծ նախաձեռնութիւնը, Բնակչոյ ու շինի մէջ եղած բոլոր բարեկամական կապակցութիւնները կը ջնջէ, ու երկրիս ձեռագործներու (մանիֆաշտրայի) օգտին ալ վնասակար է նոյն առուտուրին պատճառով, որ գլխովին հակառակ է քրիստոնեայ տէրութեան մը պատուին և պարտաւորութեանը: Պէտք է քանի մը միջոց բանեցնել ու որչափ որ հար է նէ քիչ ատենի մէջ աս անկարգութիւնը բնաջնջելու ինչպէս որ արժան է, վայելուչ պատիւը պահելով կառավարութեանց ու մասնաւորներու իրաւունքին»:

Բնակչական լորտը այս ալ ըսաւ, թէ ինքը մասնաւոր համարմունք մը ունի Բնակչական Բնակչական տանի ընկերութեանը, բայց անկեղծութեամբ կը սէ որ թէ ասանկ մնալու ըլլայ նէ պատերազմի պատճառը, ու աֆիօնի առուտուրը շարունակել, ինչ որ եղաւ ու ձեռք բերեցաւ ինչպէս հիմա ըսաւ:

Բազան գործքեր ալ, որոնց մէջ առաջինն է սուրբ Երանան վրայ շինած ներքողանը որ ետքը սուրբ Երանան կը կոչուի մեկնեց:

Բազմերախտ վաստակաւոր եղաւ հայոց սոմարը նորոգելով վեցերորդ դարուն մէջ Ս. Ս. Ս. եղևորդին: Բնակչական շատ հմուտ ըլլալով արեգական պարբերութեանց ու շրջաններուն ծանօթութեանը քանի մը գլխաւոր կանոններ հաստատեց, որ հիմն եղան գործքին: Բնակչական համար ազգային ժողովը մը ըրաւ Պոլսին քաղաքը 552 թուականին, որ տեղ բոլոր շինութիւնները վերջը ներքով որոնք շատ կը բանադարէին զատկի տօնը և ուրիշ տօնական օրերը, յամին 553 հայոց թուականին սկիզբը սահմանեց յուլիսի 11 ին, ու 552 տարին զանազանութիւն մը հաստատեց հայոց ու Բնակչական թուականին մէջ: Հիմա այս երկուքին մէջ եղած զանազանութիւնն է 551 տարին: Վասն զի քանի մը դար անցնելէն ետքը Ս. Ս. Ս. աղէկ հաշիւ ըրած չըլլալով նահանջ տարին: Նորէն աւերեցաւ սոմարը: Բնակչական 1320 ին հայոց թուականին ուրիշ տարին մըն ալ է վերջուցին, ու ասանկով՝ 552 տարին տեղը, Բնակչական թուականին հետ բաղդատելով, 551 տարին մնաց, ինչպէս է հիմա ալ: Բնակչական թուականը գտնալու համար հերիք է որ հասարակ թուականէն 551 ը հանես, ու մնացածն է հայոցը: Բնակչական 1841 տարին մեր թուականին:

օգուտ մը չընէր:

Յիշեալ լորտը կուգէ որ այս առիթի առուտուրը, որ գեաւ կը շարունակուի շինի բոլոր օրէնքներուն հակառակ, ստոյգ ասպատակութիւն մըն է, ու ասանկ ըլլալով զիտէ ամեն մարդ որ շինի գործաւ նութեանցը տեղեկութիւն ունի: Բնակչական միշտ բռնութեամբ եղած է. անգղիական նաւերը աֆիօնով լեցուն՝ Բնակչական ունին ու գրեթէ 160 նաւաստի. ուստի քանի որ այս կերպ առուտուրը կը շարունակուի անհար է Բնակչական ու շինի մէջ պահով ու պատուաւոր բարեկամութիւն մը հաստատել: Բնակչական առուտուրը վնաս տրվաւ Ս. Ս. Ս. տանիայի բոլոր ուրիշ առուտուրներուն:

Ս. Բ. Բ. շատ աղէկ բացատրեց իր առաջարկութիւնը, ու խորհրդարանին անդամներուն շատն ալ անոր ըսածը հաստատեցին, ըսելով թէ աֆիօնի առուտուրը անպատուութիւն մըն է Բնակչական:

Սակայն ետ մնաց անոր ըսածը, որ Բ. Բ. Բ. փոխ ըրած առաջարկութեանցը վրայ, որ ասանկ սկսաւ խօսիլ:

Պարոններ

Խորհրդարանը պարտի գիտնալ որ Բնակչական ու շինաստան զբաղեալ են հիմա առուտուրի դժուար վէճին բարեկարգութեանը վրայով: Բնակչական առուտուրին շարունակութեանը բացարձակապէս դէմ կ'ենայով, կարելի է որ վտանգ մը հասցունէ զանապրութեան: Ս. Ս. Ս. փոխնէր այս բանին համար առաջարկութիւն մը ըրաւ չինաց կայսր, ինչպէս իր չափաւորէ իր ըրած հիմնական արգելքը աֆիօնին համար, ու լորտ Բ. Բ. Բ. հրաժարման խրկեց թէ որքան հար է նէ թուլցնեն այս ապօրինակ առուտուրը: Բնակչական է արգելաւոր ապրանքի առուտուրին համար եղածը. աֆիօնի մշակութեան հետ մնալն ալ ուրիշ գործ մըն է, ու ես շատ կը իրաւաւոր այս բանին արդարութեանը վրայ որ պիտի զրկէ շինտու երկրագործութիւնը շատ մեծ գրամագլուխներէ, որն որ ինչպէս հիմա կը գործածէին գուրս ելլալու ապրանքները շատցնելու հա-

1290 ը կը լլայ հայոցը. ու այս թուականը կը գործածեն միշտ հայերը իրենց գրքերուն մէջ, ու կը նշանակեն իրենց սպարոբներն գիրերով. վասն զի իրենց սովորութիւնն է՝ նշանակել և յունաց հրէից ու ուրիշ արեւելեան ժողովրդոցը, ինչպէս էր նաև հռոմայիցոցը, թիւերը նշանակելու համար պարսկերէն գիրերը բանեցնել. այսպէս առջի տասը գիրերով կը ցուցնեն ինչպէս տասը թիւը, ու ետքիներով տասնական թիւ կ'էկեղցունեն ինչպէս հարիւր, ու ապա հարիւր հարիւր երեքսուր ինչպէս հազար, ասանկ կը նշեն մինչև վերջը: Բնակչական ներկայ տարին 1841, որ հայոց 1290 թուականն է, ինչպէս ըսի՝ պիտի գրուի Ս. Ս. Ս. 1) կամ մանաւանդ պզտիկ գիրերով որ յաճախ կը բանեցնեն, այսպէս՝ 1290:

Բնակչական չափը հոս տեղս նշանակել թէ հայերը հին ժամանակը իրենց տարին օգոստոս ամսու տամբմէն կը սկսէին, ու ամիսներուն ուրիշ անուն կուտային: Հիմնական տրած անուններէն տարբեր, որոնք իտալացոց պէս կանաւուն, միայն արտասանութիւնն փոխելով, իրենց լեզուն յատկութեանը յարմարցնելու համար:

Բնակչական տեղս կը զննէր զանոնք կարգաւ:
Դասաւոր, որ կը կոչուի 11 օգոստոսի,
Հոգի 10 սեպտեմբերի:

1) Ան գիրքը 1841 ին տրւած է Փիթերս քաղաքը:

մար: Բնակչական մեր երկրին մէջ մշակել չիտանք աֆիօնը, բայց հար է որ ուրիշ տեղերու մշակութիւնն ալ արգելուի: Բնակչականութեան դէմ գրուեցաւ, բայց կան շատ մեծամեծներ որ կը բանեցնեն զան, մանաւանդ լորտ Բ. Բ. Բ. զաւեմ որ խորհրդարանը հոգ տանի առաջին վէճին, ու այս հոգին՝ որ խիստ մեծ զգուշաւորութեան կարօտ է, կառավարութեանը յանձնել որ կարգի դնէ:

1803 էն ինչպէս 1808, տարին 22,559,000 լիւ է սթէնլին ապրանք գուրս ելաւ: 1838 էն ինչպէս 1842 յունվարի 1, տարին 51,583,000 լիւ է սթէնլ: Հիմնական ընկերութեան հրատարակած ցուցակները կարգաւոր ըլլայ մէկը՝ կը տեսնայ որ աֆիօնի գինը միշտ բարձրացեր է ու բամբակներ վար իջեր է: Բնակչական գացած աֆիօնը՝ բամբակին հետ բաղդատելով, խիստ շատ է: 1840 ին՝ Բնակչական մէկ միլիոն լիւ է սթէնլին բամբակ տարին հոն, ու չորս միլիոնի աֆիօն:

Բնակչական մէջ Ս. Ս. Ս. անունով մէկը բըռնեցին մօտերս, որն որ յատկապէս այս մայրաքաղաքը եկած էր որ ստիպէ Բնակչական թագուհին իր իշխանութեան հրաժարելու: Եւ որ դատաւորներուն առջին տարին այս մարդը՝ որ 32 տարու է, կը սկսէր թէ սկսեց է մեղքունել թագուհին թէ որ չուգէ հրաժարիլ իր իշխանութեան: Բնակչական ներք հրամայեցին որ բանտը դրուի բայց հիմնադր նոյնի մէջ, և ուրիշ բանտարկեալներէն զատ տեղ մը:

ԳԼԳԼԻՆ

Հավրէն կը գրեն, 3 մարտ:

Բնակչական կուտակութեան լուրեր առնելով իմացանք որ մեղքներուն թիւը 5000ի ելեր է ու վերաւորներուն 3000 էն աւելի: Բնակչականներուն ու ապրանքներուն վնասը 50 միլիոնի կը հասնի: Կըսէր

Սահմ	10 հոկտեմբերի
Տեղ	9 նոյեմբերի
Քաղաք	9 դեկտեմբերի
Արաք	8 յունվարի
Մեհակ	7 փետրվարի
Արեգի	9 մարտի
Աշկան	8 ապրիլի
Սարբի	8 մայիսի
Սարգայ	7 յուլիսի
Հրապի	7 յուլիսի

Բնակչական 30 օր կը հաշուեն տարւոյն վերջը ուրիշ 5 օր ալ է վերջընելով, ու նահանջ տարին վեց օր, որու անուն կուտան աւելեաց, ու յիշաւ՝ վասն զի բոլոր տասերկու ամիսն վրայ է վերջուցած են: 1)

Բնակչական գարուն մէջ էր հոգաւոր մաթեմատիկոսը Բնակչական համարող կոչւած, որ գրած մը ունի աստղաբաշխութեան վրայ. կը խոսնէր ու չափերու, մաթեմատիկական գիտութեանց ու թուաբանութեան վրայ:

Բնակչական տակ ձգելու չէ Ազգային ժամանակագրու:

1) Չեմ գիտեր ուր տեղաց գտեր է Չեքարե Բանդու (ժամանակագր. էրեւ 10) Դատարար քաղաք, որով հայոց աւելեացը նշանակել կուգէ: Հայոց լեզուն մէջ բնաւ ասանկ բառ մը չի գտնուիր: Սկիզբներուն անուններուն համար բան մը չիմ ըսեր, ինչու որ ամէն մարդ կը կոչուի տեղաւոր թէ որքան փոխեր է զանոնք թէ որ բարդաւոր ըլլայն վերջ գրածներու հետ որ իրենց բնական ու անկառն արտասանութիւնով գրած են:

Թէ երկրաշարժութենէն ետքը եղած կրակը Թոնիր-
ներու (օճաղ) կրակէն պատճառուեցաւ, որ նախա-
նախկին ընելու ժամանակնին ամեն տունի մէջ վա-
ռեր էին. այս լուրը սխալ է: Կամակ մը առինք
մենք որ կը հաստատէ Թէ կրակը ծծմբային շողիւն-
քէն առաջ եկաւ, և փետտեան ըստ ժողովրդեան
որոնք գետնին տակէն դուրս կը լայլին ու հեղձուցիչ
ջրով Թին մը ունէին:

ՔԱՆԱՔԱՆ ԵՄԻՐԻՔ

Օ. Միւսնիա, 16 Դարբէլ:

Լատինական Ֆրէկադը Պէլտնա որու մէջ էր
Ս. Պանտիէրա երրորդ ծովապետը անցած շա-
բաթ առտու Սուլա գնաց, ուսկից Լատինական ու
Լազարոս երթալու է: Կըսուի Թէ աւստրիացի ծո-
վապետին ճամբորդութիւնը մէկ ամիս պիտի բըշէ:

Լատինական 8 ին հինգշաբթի գիշեր՝ կէս գիշերուան
մօտ, հրկիզութիւն պատահեցաւ Կ. Պանիսա. կրակը
շուկայէն ելեր է ու քամիին սաստկութենէն շուտ մը
տարածուելով վեց ժամու մէջ բոլոր Ս. Պանիսայու
շուկան էր իր մոխիր դարձեր է: Կըստատուին
Թէ ընդ ամենը 4-500 խանութ ու 4-5 տուն է-
րեցան:

Կորին Ս. Սեմուէլին հաճի Ե. յուսպ աղան ամսուս
11 ին կիրակի առտու մեկնեցաւ ասկից Ս. Պանիսա
երթալու:

Վերապատիւ լորտ Ն'օրձ, Ն'իպրաթարու անգ-
ղիական Լալիսկոպոսը, Տէվադասիօն ըստ զպատե-
րալմական շողեմաւով՝ որ Լ'նգղիայի տէրութիւնը
յատկապէս առ ճամբորդութիւնը ընելու համար Է-
րեն հրամանին յանձնէր էր, անցած ուրբաթ Լ-
թէնքէն հասաւ հոս ու իրենք շաբթի օրը մեկնեցաւ
Պոլիս երթալու:

Կորին Վերապատուութիւնը իր այցելութեամբը

Թինը, ուրիշ ազգաց ժամանակագրութեանցը հետ բաղ-
դատելով, որ Զովհաննէս Սարկաւագին գործքն է երկո-
տասաներորդ դարուն մէջ, որ Երաւագիտութեան վրայ
ալ գրած մը ունի:

Ես դարուս մէջն էր նաեւ Սամուէլ, Լ'նի քաղքին
պատրիարքական եկեղեցիին քահանան, որ այլեայլ
ժամանակագրական աղիւսակներու մէջ շարադրեց ընդ-
հանուր ժամանակագրութիւնը աշխարհքին սկիզբէն ինչչան
իր ժամանակը, այսինքն ինչչան 1179. առ գործքը հայոց
մէջ մեծ համարմունք ունի, նաեւ ուրիշ ազգաց քովալ
ինչպէս յայտնի է լատին Թարգմանութենէն որ Ս'իւրան
քաղքը տպւեցաւ 1818, Լաւերիոսի անյայտ գրքէն
ետքը, որ Լ'նիքը Ս'իւր քահանան որ հիմայ կարտիւնալ
է, տպեց զան վաւերական կարծեւով:

Ես դարուս մէջ երեւել եղաւ Ս'իւրիար Պօշը որ հայոց
գրագիտութիւնը ոչ միայն պայծառացուց առակներուն
ընտիր գրքով՝ որ լեցուն է քաջ փիլիսոփայութիւնով,
ու անհամեմատ ոճոյն մաքրութեամբ համար, այլ մանա-
ւանդ իր բազմմաստ ճառովը. քաղաքական ու եկեղեցական
իրաւանց վրայ:

Կայ մէկ աստղաբաշխական գիրք մը երկնային մար-
միններուն շարժմանը ու կարգերուն վրայ, որ երբեք
սաներորդ դարուն մէջ գրած, նոյն Զովհաննէս երզնկա-
յիէն. որուն համար նախընթաց յօդուածին մէջ խօ-

սատուեց քաղաքիս յունաց և հայոց Լ'առջնորդնե-
րը, ինչպէս և Ս'եսրոպեան վարժարանն ալ:

Ուրախ սրտով կը լսենք Թէ Կոստանդնուպօլսոյ
Սայր եկեղեցիին ուսումնարանները, որոնք Լ'առաքե-
լապատիւ Սրբազան Պատրիարքին յատուկ խնամ-
քովը ու ազգասիրական հոգեգրութեամբ կը կառա-
վարեն, օրէ օր յառաջագիւծ ծաղկելու վրայ են,
ու մէջը եղած աշակերտները բաւական բարեկար-
գութեամբ ու ջանքով կը հետեւին իրենց ուսմանցը,
այսինքն քերականութեան, ճարտասանութեան և
տրամաբանութեան, որոնց գաստուտ է պատուելի
Զովհաննէս վարժապետը տէր Պօղոսեան, աշակերտ
հանգուցեալ Լ'էշումալճեան Գրիգոր վարժապետին:

Չայնաւոր վարժութեան ուսմունքը ևս խիստ
բարեկարգութեամբ կը յառաջանայ, ու քառսուն
աշակերտէն աւելի կը սորվին եղբւր երաժշտական
արհեստը նշանագիրներով (նօթայով) որոնցմէ մէկ
քանին արդէն ըստ բաւականին յառաջացաւ են,
որովհետեւ ինչ եղանակ որ լսելու ըլլան, իսկոյն
կրնան երաժշտական գիծերով գրել ու ետքը մի և
նոյն եղանակով երգել լն: Զառաջագիւծ աշակերտ-
ներուն անունները ասոնք են. պարոնայթ, Լաւա-
տուր Սանկասարեան, Ս'աւթէոս տէր Ս'արգան-
եան, Վաբրիէլ Զովհաննէսեան, Համբարձում
Վաղարշեան, Վրիտապիտ Վանիէլեան, Սու-
բէն Զարութիւնեան, Իւլզանդ Օճրեան, Պետ-
րոս Սրապիոնեան: Լ'ոնց ասանկ շուտով յառաջա-
դիմութիւններն անշուշտ մեծ պատիւ կընէ իրենց
յարգի վարժապետ տիրացու Լ'րիտապիտին, որով
հետեւ իր անխնայ ու նախանձաւոր ջանիցը պտուղն
է: Կը յուսանք Թէ արժանաւոր յորդոր կը սորվի
յիշեալ վարժապետին, որպէս զի աշխատութիւն
յանձն առնէ առ երաժշտական արհեստին, նօ-
թայի վրայ, կանոնները կարգի գնելով ու երա-
ժշտական գիրերուն գորութիւնը ու քանի հատ
ըլլալը իմացունելով փոքրիկ տետրակ մը շինէ,

սեցանք: Լ'նոր մէջ կը խօսի նա իր ժամանակին գաղա-
փաներուն ու տեղեկութեանցը համեմատ. այսու ամե-
նայնիւ համարմունք ունենալու արժանաւոր է:

Զակոր զրիմեցի հնգետասաներորդ դարուն մէջ, ունի
երկու կտոր փիլիսոփայական գրաւածներ, մէկը մաթեմա-
թիկայի վրայ, մէկը տօմարագիտութեան:

Ս'երջապէս տասներութերորդ դարուն մէջ, երբոր
Ս'իւրիար արքայի ձեռքովը գիտութեանց ու գրակա-
նութեան ուսումը ծաղկեցան հայոց մէջ, նոյն իր հա-
տատած միաբանութենէն ալ ելան շատ ընտիր մշակներ
ամեն տեսակ փիլիսոփայական գիտութեանց: Զ'իրաւի
միւրիարեան հայազգի կրօնաւորները Ս'ենտիկի, իրենց
գործարանին մէջ շատ գրքեր տպեցին, երկրաչափու-
թեան, ուսումնականութեան, եռանկիւնաչափութեան,
տրամաբանութեան, ու ուրիշ ամեն տեսակ փիլիսոփայ-
ական գիտութեանց վրայ:

3 Պատմութիւն:

Պատմութիւնը՝ հայոց սովորական ուսումնէն էր, անոր
համար իրենց պատմագիրներուն կարգին մէջ շատ երեւելի
պատմիչներ կը գտնուին: Լ'սոնք չէ Թէ միայն իրենց յա-
տուկ կամքովն կը պարապէին իրենց ժամանակի ու
առջի դարերուն մէջ եղած յիշատակութիւնները հաւա-
քելու. այլ շատ անգամ ազգին մէկ երեւելի իշխանէն,

որուն տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայելն ալ ան-
շուշտ հոգ կը տարւի ժամանակին, որով առ հար-
կաւոր ջերմեւանդութեան շարժիչ արհեստը միշտ
կենդանի կը մնայ մեր ազգին մէջ, եկեղեցիներուն
պատուոյն ու պայծառութեանը համար:

Կերևայ Թէ քսան տարիէ 'ի վեր Լ'նգղիայի մէջ
խենթեցողներուն Թիւր եռապատիկ է վելլեր է:
Լ'սենթերուն ամբողջ Թիւր ասանկ կը բաժնուի.
6808 խենթ. 5741 ապուշ. ընդ ամենը 12547.
Երկրին բազմամարդութեանը նայելով ըսել է որ
հազարէն մէկ հոգի մը:

Կալէսի կոմսութեանը մէջ, 133 խենթ կայ ու
763 ապուշ, ընդ ամենը 896 անձինք. համեմա-
տութիւնն է իբրեւ մէկ առ 800:

Ս'կովտիայի մէջ՝ 3652 խենթ, իբրեւ, 1 առ 700.
Իսկ Լ'ուլանտա՝ 800 հոգիէն աւելի: Լ'ս տեսակ հի-
ւանդութիւն ունեցողներէն 1000 հոգիի վրայ զգու-
շաւոր քննութիւններ ըլլալով՝ գրեթէ ամենուն
ալ ինչ պատճառաւ առ Թշուառութեան մէջ էլ.
նային իմացեցաւ: Լ'ամիւրքէ 110 հոգի. սնանկութե-
նէ՝ 100. լուսնոտութեան (սարա) 78. պատուասի-
րութեան՝ 73. Թին (քիւրէկը) ծառայէն՝ 73. ա-
պուշ 'ի ծնէ 71. յետին աղքատութեան՝ 79. պէս
պէս տկարութեան և տրամութիւններու պատճա-
ռաւ՝ 133. սիրոյ համար՝ 47. դիպաւով՝ 39. չափի
դուրս ջերմեւանդութեան 29. քաղաքականութեան
վերաբերեալ կարծիքներու համար՝ 26. Թոյն խմե-
լէն՝ 17. պէսպէս յանցանքներու ու յուսահատու-
թեան համար՝ 30. ուրիշ քանի մըն ալ անձա-
նօթ պատճառներէ:

(Կղպուրկի օրագրութեան մէջ կը կարդացի:

Կերևայ Թէ որոշած է որ Ս. Փօնդուպի կոմ-
սը Կոստանդնուպօլսոյ դառնալու չէ իր պաշտօնին,
այլ պիտի խրկուի Փէքին Չինաստանի մայրաքաղա-
քը արտաքոյ կարգի պաշտօնով: Կըսուի նաեւ Թէ Ս.

երբեմն կ'աթղիկոսէ մը ու երբեմն ալ Թագաւորէն յոր-
դորելով՝ կը գրէին: Ս'աղարշակ հայոց Թագաւորը 3851
ին առաջինը եղաւ որ հրամայեց իր ժամանակի քաջ
գիտնականներուն, հայոց ազգին պատմութիւնը գրելու:
Լ'սոր համար է որ հայոց ազգը առաջինը կը սկսի պատ-
մութեան մասին մէջ ուրիշ ամեն ազգերէն աւելի, Թէ
պատմաբաններուն շատութեամբ համար և Թէ գործքը
պատմած ժամանակնին իրենց ունեցած ճշմարտասիրու-
թեանը համար: Լ'րեւելի պատմիչները, որոնք զանազան
դարերու մէջ ծաղկեցան, կարգաւ պիտի նշանակեմ առ
յօդուածին մէջ, ու որքան հար է նէ համառօտութեամբ:

Ս'ար Լ'բաս Կատինայ, որուն միայն քանի մը կտոր
գրաւածներ կան Ս'ովսէս խորենացիին պատմութեանը
մէջ: Լ'սիկա՝ Լ'ինուէ գնաց վերոյիշեալ Ս'աղարշակ Թա-
գաւորին հրամանովը նոյն քաղաքի գիտնականէն
հաւաքելու ինչ որ օգտակար էր նպատակին՝ հայոց ազ-
գին ճշմարիտ պատմութիւնը շինելու, ու առ նիւթին
վերաբերեալ ծանօթութիւնները ժողովեց մասնաւորապէս
յունարէն ձեռագիրէ մը որն որ հոն գտաւ. ու ինչպէս
ըսած եմ ուրիշ տեղ, քաղաքացոյց լեզուէն յունարէնի
Թարգմանած էր մեծն Լ'դէքսանդրի հրամանովը: 1)

Ե. Տէս Պատմիչ ուսումնական պատմութեան Հայաստանի երես.
2. ու Ս'ովսէս խորենացի գիրք 2. գլ. 9. Եւսեբ. Պատմ. գիրք 4.
գլ. 30:

Կիցոն կը յուսայ որ Լեզոյի կառավարութիւնն ալ ձեռնտու կըլլայ աս բանին որպէս զի աս առիթով հաստատուն բարեկամութիւն մը ըլլայ մեջերնին: Եւ ալ կըսեն թէ Լեզոյի տէրութիւնը արդէն խոստացեր է որ պիտի չի գործ դնէ բոլոր իր ունեցած յարգը Չինի կայսեր քով: որպէս զի սիրով ընդունին գաղղիական դեսպանը:

Չինացոց արժանաւոր գաղափար մը տալու համար Վաղըիայի տէրութեան վրայ, շատ երեւելի անձինք աս դեսպանին հետ Չինաստան պիտի երթան, ու անոնց հետ քանի մըն ալ զիտնակամներ ու անւանի արհեստաւորներ, որպէս զի աս դեսպանութիւնը չէ թէ մինակ քաղաքականութեան վերաբերեալ գործքերուն օգտակար ըլլայ, այլ և զիտնութեանց յաւաքողութեանը:

ԳԻՒՏՔ ԵՒ ԵՐԵՐԱՏՔ

Կոստանդնուպոլսի մէջէն ամենին պակաս չէր աս երկու սոսկալի պատիժը, ժանտախտը ու կրակը: Բայց օսմանեան տէրութեան խոհեմ կառավարութեամբ ու զգուշաւորութեամբ, աս պատիժներուն տուած զիտնութեան աներեւոյթ եղաւ, ու կըկարծենք որ յաւիտեան մէջ մըն ալ չի պիտի պատահի:

Երկրորդն ալ՝ կրակը, քաղաքական կառավարիչներուն ջանքովը ու օգնութեան հասնելու պարտաւորութիւն ունեցող մասնաւոր անձանց գործունէութեամբ ու բարի նախաձեռնութեամբ շատ քիչ կը պատահի: Բայց յայտնի է թէ քանի որ բոլոր շէնքերը փայտեղէն են երբեք չի պիտի պակսի: Եւ ամեն ըտպէի թէ գիշեր և թէ ցորեկ, ամեն մարդ իր բոլոր ստացուածքները ու հարստութիւնը քանի մը ժամու մէջ կորսնցնելու վտիւր ունի: Եւ յիշեցնենք փողոցը կամ թաղը որ այսօր կայ կարելի է որ վաղը չի տեսնուի: Ս'էկ խօսքով՝ աս կերպ վիճակի մէջ քանի մնայ նէ քաղաքը, մարդ չի կրնար ապահովութիւն ունենալ ու միշտ վտիւր մէջ պիտի ըլլայ: Ժամանակ պիտի որ գայ անշուշտ, որ բոլոր տունն

Կ'երուբնայ եղեսպակ՝ առաջին դարուն մէջ գրեց Երգարու ու Սանատրուկի գործոց պատմութիւնը, ու ետքը դրաւ Լազիսիայի արքունի գիւնատունը, ուր տեղ մնաց շատ դարեր: Հիմակ կորսնցած է բայց քանի մը կտորները դեռ կըմնան յետագայ պատմաբաններուն քովը: Ուղիւ պ կամ Ուղիւ պիտի հեծանոս քուրմ էր Լեզի քաղքին տաճարին մէջ, որ դիցաբանական պատմութիւն մը չինեց՝ Հայաստանի մէջ պաշտուած կուռքերուն վերայ: Եւ պատմութիւնը որ շատ չահաւոր պիտի ըլլար, չի կայ հիմայ:

Բարդաճան եղեսպակն՝ որ Լազիսիոս ալ կը յիշէ եկեղեցական պատմութեան մէջ, գրեց պատմութիւն մը հեծանոսական կրօնին վրայ, ան գրեբէն հանելով որ Լեզի բերդին հռչակաւոր տաճարին մէջ կը պահէին: Եւ գիրքն ալ կորսնցած է:

Խոռոհքուտ՝ որ հայերէնի թարգմանեց Բարսումայի պարսիկ հեղինակին պատմութիւնը, որու վրայ Խորեանային ալ այնքան համարմունք ունի:

Ըր քարէ ըլլան՝ բայց աս ժամանակը դեռ շատ հեռու է, թէ սովորութեան պատճառով որ հոս տեղը տիրած է և թէ ան նիւթերուն սղութեանը ու զանոնք ձեռք ձգելու դժուարութեանը համար:

Չարմանք է որ ան ժամանակը չի հասած ամենին չեն մտածեր զիտնութեան մէջէն մէկ միջոց մը փնտրուել որ աս պատիժին քիչ մը առջին առնուի: Վասն զի բոլորովին խափանելը անհնար է: Վաղըիայի մէջ շատ անգամ փայտին անկէզ փնտրուելու աշխատեցան ու հնարը գտան քանի մը կերպ, բայց անոնց մեծ մասը դժուար է չի գործ դնել հոս: Եւ ամօտ առնենք նոր հնարք մը գտան աս բանիս համար ու փարիզու զիտնութեանց ճեմարանն ալ փորձը ընելով շատ հաւնեցաւ:

Եւ միջոցը միայն կարելի է Պօլսոյ մէջ բանեցընել, ու երկու քիմիագործ միտքերնին դըրին մայրաքաղաքիս մէջ ալ գործածել զան: Եւ հիւսիսն ան ծեփը՝ որուն զիտնութեան ճեմարանը հաւանութիւն տրուեց էր, ու շատ անգամ փարիզու մէջ եղած փորձերը ըրին, որոնք կատարելապէս յաջողեցան:

Բայց ծեփերնին փայտը, կոտուր, փսիւթը (խրտի) անլուծանելի կը պահէ, այսինքն ամեն փայտ կոտուր կամ փսիւթ աս ծեփովը որ ծեփուելու ըլլայ, ամենին չի բռնկիր, կրակին սաստկութիւնը ուրիշ բան չի կրնար ընել, այլ քիչ կամ շատ ածուխ կը դարձնէ:

Կրակը հասարակօրէն տան մը ներսի դիէն կըլլայ, ուստի թէ որ մէկ տան մը ներսի դիէն բոլորովին ծեփած է, ան ատենը չի վախճուիր, թէ և բաղնիքները վարագոյնները եւ բռնկած ըլլան, ասանք երկէն ետքը կրակը երկու ուրիշ բան չի գտնալով, ու փայտն ալ կամ ուրիշ ծեփած բաները իրեն հակառակ ըլլալով ու անլուծանելի, ժամանակ կուտայ օգնութիւն հասնելու ու կրակին տարածելը խափանելու:

Մէկ տուն մը ներսն ու դուրսն ծեփած՝ բընականապէս աւելի դիւր կըլինայ, ու կրակը չի կրնար շատ տուններ մէկ փողոցի մէկ թաղի մէջ էլ, որն որ խիստ շատ անգամ կը պատահի, ու աս կէց ետքը չի պիտի ըլլայ: Վասն զի կրակի ատեն օգնութիւն հասնելու համար քանի մը ժամ գտնալը մէկ գար ըսել է:

Եւ ծեփը ինչ գոյն որ ուզես կրնաս ներկել, նաւ իւզով, ու գործածելն ալ պարզ ու վերջն ալ աղէկ: Վասն զի փայտը, տախտակը, կոտուր ու փսիւթը ստով ծեփած ըլլան նէ, միայն ածուխ կը դառնան ու երբեք չեն բռնկիր: Բնաւ հոտ մը չունի, ու մէկ օխան բաւական է շատ կանգուն տեղ մը ծեփելու:

(Օրագր. Պօլսոյ.)

Եւստիճանք բարեխառնութեան Օմուռնիոյ, դիտեալ ի միջօրէի և եղեալ ըստ բաժանման Ոսմուրի:

		Ստուերի:		Յարեու:	
		9 Ապրիլ	+ 16	տախտիճան	22 աս.
Ռեբաթ	10	"	+ 16½	"	22 "
Շաբաթ	11	"	+ 16½	"	21½ "
Կիրակէ	12	"	+ 15½	"	21½ "
Երկուշաբաթ	13	"	+ 15½	"	21½ "
Չորեքշաբաթ	14	"	+ 15½	"	21 "
Հինգշաբաթ	15	"	+ 13½	"	20 "

ԱՌԿԵՏՐԱԿԱՆ ԽՈՒՐԿԵՐ
ՏԱՆԿԱՍՏԱՆ

Օմուռնիա, 16 Ապրիլ:

Քաղաքիս առևտրական վիճակին վրայօք աս շաբաթ գլխաւոր ծանօթութիւն չունինք տալու որովհետեւ յունաց և հայոց զատկի տօներուն պատճառով դրեթէ դործաւորութիւն մը չեղաւ յիշատակելու արժանի:

ՓՈՒՆԵԼԿԱՌԻՒՄԻՆԵՐ

Կոստանդնուպոլս, 7 Ապրիլ:

Ընտրա	124-123½
Մարտիլիա	193½-193
Թրեստ	500
Փարիզ	193½-193¼
Վէննա	500
Լիւբլո	163½

ԾԱՆՈԹՈՒՄ

Կոստանդնուպոլսոյ նեղուցին վրայ Պէջիւք տէրէ գեղին մէջը, պիւլկուլ մահաբէտի բւաճ փողոցը մէկ տուն մը փրանգօն դրած էր 1839 ին: Եւ փրանգօն որովհետեւ ետ մնաց, հասարակութեանը կը ծանուցէր թէ ով որ յիշեալ վիճակահանութեան տոմսակը առնելով ստակ վճարեց է նէ, թող ետ պահանջէ իր ստակը անորմէ, որուն որ վճարեց է:

ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԵՐԵՐԱՏԵԼՆ. Եւ Օրագրը շաբաթը անգամ մը կը տըպի:

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 լուռու է կանխիկ (փէշին). ով որ ուզէ կրնայ ստորագրել:

Իզմիր՝ օրագրութեան տպարանը:

Պօլսոյ՝ Վալիտէ խանը Եւ հպարտեան Սարգիս աղային գրատունը:

Պուրա՝ Բապաքճեան Սատիկոս ու Գրիգոր աղայից մաղաղան:

Եւքսանդրիա՝ Եղաղանեան Կարապետ աղային մաղաղան:

Կահիրէ՝ Լազիսիոսի մահաբէտի Եւքսան աղային գրատունը:

Գոպպէ՝ Սրապիոնեան աղայ Յակոբին գրատունը:

Թրեստ՝ Երեւանի Գրիգոր աղային գրատունը:

Եւքսան՝ Գաղաղանեց Յորութիւն աղային մաղաղան:

Եւն՝ Կոստանդնուպոլսոյ Գաղաղան աղային տունը:

Եւալ՝ Պըքըքեան աղայ եղբարց մաղաղան:

Պաղատո՝ Եւքսան առաջին թարգման աղայ Կահիկին տունը:

Կարէթ՝ Եւքսանեան Վարդանեանց աղայ Կահիկին վաճառատունը:

Թէհրան՝ Եւքսանեան Թաղէոս Կահիկին բնակարանը:

Սպահան՝ Եւքսանեան աղայ Եւքսանի վաճառատունը:

Պոմպա՝ յարգի պարոնաց Եւքսան որդւոց և ընկերաց վաճառատունը:

Սինկափոր ու Պաղամիա՝ յարգի պարոնաց Սեթ եղբարց գրատունը: